

Hyvät Työväenkirjallisuuden päivän osallistujat!

On ilo olla jälleen tässä tapahtumassa kirjallisuuden ystävien lukuisassa joukossa. Nyt kun itsenäisyyden juhlavuotta vietetään, on kirjallisuudenpäivän teemaksi valittu suomalainen arki. Arjen kuvaaminen on aina ollut työväenkirjallisuuden ydintä – arjesta ja eletyn elämän kautta ovat löytyneet ne tärkeät aiheet monille kirjailijoille.

Yhteiskunta ja ihmisten arki on kokenut monenlaisia muutoksia. Jokapäiväisestä arjesta löytyy ammennettavaa, kriittistä sanottavaa ja elämänmakuista kerrottavaa tämänkin päivän kirjailijoille. Monet heistä ovat esiintyneet myös täällä Työväenkirjallisuuden päivässä.

Arki, työelämä ja vapaa-aika ovat kaikki muuttuneet melkoisesti viimeisen sadan vuoden aikana. Oli aika, jolloin tavallisella kansalla -niin aikuisilla kuin lapsillakin- melkein kaikki elämä oli raadantaa.

”Jaa...a. Kai tästä täytyy lähteä kannattaan pappilaa. Niin... Ettei vallan konkurssia tule. Vielä mun selkäni yhden herrasväen pystyssä pitää. Ja pitäis hyvinkin, mutta kun täytyy ruokkia semmonen kaarti piikoja vielä kaupan päälle.”

Suomalaisten rakkaimpiin kirjoihin kuuluu Väinö Linnan Täällä pohjantähden alla –trilogia, jossa Koskelan sukuhistoriaa käydään läpi 1800-luvun puolelta sotienjälkeiseen aikaan saakka. Suuri osa meistä on eläytynyt niihin epäoikeudenmukaisuuden tuntemuksiin, kun torpan väki joutuu joustamaan pappilan väelle töitä tehtäessä.

Erkki Lepokorpi kuvaili *”Rautakoura ja pulmunen”* –romaanissaan, miten 1920-luvun lopun lama ja työriidat kouraisivat Tampereella työskentelevää metallityöläistä. Työmotivaatiota oli, mutta rahan saaminen oli tiukassa.

”Kun Mikko ravisti kolikot tilipussista kämmenelleen oli kuori sen jälkeen muin mikäkin lisu. Ei ollut enää urakkalisiä. Tehtiin tuntitöitä. Konepajalla ja pannuverstaan puolella olivat asiat vieläkin kehnommin, sillä siellä harkittiin siirtymistä viisipäiväisiin ja nuorempien pakkolomautusta. Valimossa ei lyhennetty työviikko käynyt sulatusuunin vuoksi päinsä, mutta pakkolomia pelättiin.”

Elämä saattoi olla ankaraa työntekoa ja taistelua toimeentulosta. Lisäksi Suomea rakentaneet sukupolvet joutuivat kokemaan sen, miten sota mullistaa täysin ihmisten arjen ja unelmat.

Näiden sukupolvien ponnisteluista on voitu lukea monissa kirjoissa ja Linnan trilogiassa samoin kuin myös esimerkiksi Erkki Lepokorven Tampereelle sijoittamassa sukutrilogiassa käytiin läpi niin sisällissodan aika kuin suomalaiset yhdistävä talvisota ja jatkosotakin.

Tänään työväenkirjallisuuden päivässä puhutaan myös sodasta ja arjesta pian alkavassa keskustelupaneelissa.

Sotien jälkeen alkoi jälleenrakennuskausi ja 1960-luvulla alettiin siirtyä hyvinvointi-Suomeen. Työviikko lyheni viiteen päivään ja vuosilomapäiviä lisättiin. Vapaa-aikaa alkoi olla enemmän.

Elämä alkoi olla myös vähitellen turvallisempaa, kun hyvinvointipolitiikan keinoin tultiin ihmistä vastaan elämän alamäkikohdissa, kuten työttömyyden ja sairauden uhatessa. Matka hyvään elintasoon ja hyvinvointiin oli silti pitkä. Suuri määrä suomalaisia katsoi 1960- ja 1970-luvuilla parhaaksi hakea leveämpää leipää Ruotsista. Esimerkiksi Alpo Ruuth kuvasi Ruotsiin muuttoa Kotimaa-romaanissaan vuodelta 1974. Ruuthilta löytyy myös duunariväen pohdintoja elämästä, esimerkiksi kirjassa Tavallisen suomalainen mies.

”Kolme on tärkeää asiaa duunarille, sen mä olen huomannu, Virtanen puheli. Kaikki aina luulee, että aika tulee paremmaksi ja asiat hoituu itsestään, mutta ne kolme asiaa ei muutu miksikään. Yks on se että eläkkeistä täytyy tapella kynsin hampain, eläkeikä tulee nopeammin kuin nuori luulisikaan. Toinen on se että pitää tehdä asunnon suhteen kaikki mitä voi, maa ei tule koskaan olemaan tulvillaan vapaita ja halpoja vuokra-asuntoja. Ja kolmanneks, duunarin arvostus ei koskaan nouse niin korkeaks että siitä tasavertanen ihminen tulis.”

1980-luvun onnellinen nousukausi päättyi 1990-luvun lamaan.

Tänä päivänä hyvinvointimme on korkea, mutta itsestään selvää se ei ole. Pyrkimykset purkaa hyvinvointivaltiota on johtanut taloudelliseen eriarvoistumiseen. Sen seuraukset voivat olla arvaamattomia.

Tiedämme, että yli 100.000 lasta elää köyhyydessä ja huostaanotettujen lasten lukumäärä on suuri. Keskuudessamme sinnittelee 400.000 maksuhäiriömerkinnästä kärsivää. Pientä eläkettä saavien määrä lähentelee puolta miljoonaa. Miljoona suomalaista nukkuu vaaleista vaaleihin....

Ennen suomalainen yhteiskunta keskittyi luomaan turvattua arkea. Entä nyt?

Turvarakenteita ollaan tietoisesti heiluttamassa. Mihin päin rakennelma kaatuu, tietääkö kukaan? Näyttää siltä, että kohta vähävaraisemmat suomalaiset joutuvat menemään yksityistetyille "soteasemille" kysymään; ”Onks turvattua arkea näkyny?”

Aiheena "suomalainen arki" on vaikea, hyvin moninainen. Minulle ensimmäisenä edelläkin sanotusta tulee mieleen heti ytimekäs kysymys: Kenen arki?

Työttömän nuoren, pienen lapsen yksinhuoltajaäidin, pätkätyöläisen, maahanmuuttajan vai pörssivälittäjän arki? Onko olemassa enää suomalaista arkea siinä muodossa kuin me yhtenäiskulttuurin kasvattamat "hyvinvointikakarot" sen käsitämme?

Mielestäni se on ainakin osittain jo hävinnyt. Ihmisten eriytyminen, eriarvoistuminen ja aineellisen hyvinvoinnin ylikorostaminen ovat vieneet meitä suomalaisia toisistamme erilleen. Henkinen hyvinvointikin on nykyisin sekin markkinatavaraa. Puhumattakaan henkisestä kasvusta.

Kasvun vastavoimat näkyvät lasten ja nuorten kännykkä- ja nettiriippuvuudessa, niiden positiivisia puoliakaan unohtamatta. Todellisia ihmissuhteita ja ystäviä ne eivät kuitenkaan voi korvata.

Itse olen aika skeptinen uusien muoti-ilmaisujen suhteen, mutta yksi niistä on varsin kuvaava. "Kukin elää kuplassaan"(tietokone tarjosi ensin luolassaan) on varsin kuvaava lause.

Yhteisiä positiivisia kokemuksia ei synny kansakunnalle enää kuin harvoin. Nekin keskittyvät muutamiin urheilu- ja viihdetapahtumiin. Uhkakuvia saamme sen sijaan lukea ja ruudusta katsoa joka ainoa päivä. Nordean pääekonomisti Aki Kiviharjusta on tullut johtava asiantuntija Yleisradiossa oikeiden sivistys- ja kulttuuriakateemikkojen tilalle.

Kannan myös huolta kielikolonialismista. Englannin kielen ylivalta murtaa pala palalta yhteistä kieltämme, joka oli ennen meitä yhdistävä, tärkeä tekijä. Ja yhteinen kieli on kulttuurimme perusta. Kun yhteinen kieli häviää, häviää suomalainen kulttuurikin ja sitä kautta myös " suomalainen arki".

Kaikesta edellä mainitusta mm. johtuen en itse näe enää yhtenäistä suomalaista arkea.

Tämän ajan työväenkirjallisuus voi kuvata tämän ajan palkkatyöläisyyttä, usein pätkä- ja keikkatyöläisyyttä tai itsensä työllistämistä sen monine haasteineen. Työttömyys, köyhyys ja yhteiskunnallinen eriarvoistuminen tarjoavat kirjoittamisen aiheita tämän hetken kirjailijoille. Muutama vuosi sitten ilmestynyt Mathias Rosenlundin Vaskivuoren tie 20 voidaan mainita esimerkkinä tämän päivän arkea ja köyhyyttä kuvaavasta teoksesta.

Omaelämäkerrallinen romaani kuvaa nuoren perheen elämää Myyrmäen lähiössä. Perheen elättäminen pätkätöillä ja yhteiskunnan tuella ei ole ihan helppoa. Kirjassa esille nousee myös köyhyyden periytyvyys.

Täällä Tampereella voidaan nostaa esille arkielämän kummallisuuksista ja tavallisista, välillä koomisilta tai traagisilta vaikuttavista, ihmisistä terävästi kirjoittava pispalalainen näytelmäkirjailija ja ohjaaja Sirkku Peltola. *"Suomen hevonen"* ja *"Yksiöön en Äitee ota"* –näytelmät ovat olleet painavia ja koskettavia puheenvuoroja nyky-yhteiskunnasta, jossa kaikilla ei aina mene niin hyvin ja jotkut tippuvat kyydistä. Arkisista kommelluksista Peltola saa paljon hauskuutta irti: elämä on komediaa ja elämä on tragediaa.

Koulutuksen merkitystä suomalaisten hyvinvoinnin taustalla ei voi liikaa korostaa. Kaikki alkaa perusopetuksesta. Vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki sai kaikki suomalaiset opintielle kansakouluun. Monilla työläistäustaisilla ei ollut pitkään mahdollisuuksia jatkaa sitä pidemmälle, vaikka lukuintoa olisi ollutkin. 1970-luvun peruskoulu-uudistus luotiin tasa-arvoisten lähtökohtien luomiseksi kaikille. Ilmainen perusopetus, ilmainen kouluruoka ja kouluterveydenhuolto ovat olleet merkittävä osa suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa jo pitkään.

Mielestäni 100- vuotiaan Suomen ja meidän työväenkirjallisuuspäivien eetokseksi sopisi hyvin juuri perusopetuksen nostaminen innoituksemme kärkeen!

Perusopetuksen tasa-arvoisuus puhuttaa taas. Kaikilla kouluilla ei ole samanlaisia resursseja käytössään ja mahdollisuudet panostaa esimerkiksi oppimisympäristöön, digitalisaatioon ja etenkin tukiopetukseen, eivät ole samat. Nykypäivään haasteet perusopetuksessakin ovat toiset kuin aiemmin.

Ajankohtaisen peruskoulun uuden opetussuunnitelman ja ns. ilmiöoppimisen koskevan keskustelun rinnalla korostan voimalla ja vimalla suomen kielen, kirjallisuuden ja lukemisen merkitystä. Uudistuva peruskoulu on oltava sivistyskoulu!

Muistutan myös, että sittenkin opetuksen syvällisimmät ja tärkeimmät vaikutukset liittyvät nimenomaan lasten henkisen kasvun, myönteisen minäkuvan, opiskeluhaluun ja mielenterveyden ja uteliaisuuden herättämiseen. Niitä on vaikeaa mitata, mutta jokainen ihminen tuntee kasvatuksen, koulutuksen vaikutukset elämänsä loppuun asti.

Perheiden edellytykset pysyä kärryillä muuttuvan yhteiskunnan haasteissa vaihtelevat. On perheitä, joissa taloudelliset pulmat vaikeuttavat lasten harrastamista. Ja on perheitä, joissa esimerkiksi lukuharrastus sekä kulttuuririennot jäävät vähemmälle. Yhteiskunta voi kuitenkin monissa asioissa tulla vastaan tasa-arvoisempia mahdollisuuksia luotaessa.

Monille täällä tapahtumassa olevillekin kirjallisuuden ystäville on yksi tärkeä paikka ja se on kirjasto. Kirjastosta on saanut eväitä itsensä kehittämiseen ja opiskeluun, harrastamiseen ja viihtymiseen. Ilmaiset kirjastopalvelut on sivistisyhteiskunnan keskeinen kulmakivi. Kirjastolaitoksesta on pidettävä huolta, jotta jokainen pääsee jatkossakin tiedon ja kirjallisen kulttuurin äärelle.

Tämän päivän Suomi on kansainvälinen eikä paluuta impivaaraan tai lintukotoon ole. Globaali maailma, jossa ihmiset liikkuvat paljon ja ovat helposti yhteydessä toisiinsa ympäri maailmaa, on jokapäiväistä arkea nyt.

Hyvät kuulijani,

Minulla on yli 50 vuoden oma kokemukseni "suomalaisesta arjesta". Vain kaksi esimerkkiä "muutoksen" suuruusluokasta.

Olen muiden Pansion omakotialueen lasten kanssa käynyt monen monta kertaa katsomassa kylän ensimmäisestä televisiosta "*Lassie*" -koiran ja "*Rin-tin-tinin*" seikkailuja. Monasti meitä oli ystävällisen naapurin luona viisitoistakin lasta.

Kun kesällä mummolassa, Teijon Mathildedalissa, piti mennä pelaamaan jalkapalloa, ongelmana oli saada jostain pallo, jota potkia. Niitä oli harvalla pojalla, ei minullakaan.

Pyrin ja pääsin opiskelemaan Tampereen yliopistoon syksyllä 1970. Muistan tarkasti sen tunteen kun kävelin yliopiston edessä olevan Väinö Voionmaan muistomerkin ohi, hiljensin askeleitani. Kiljavan kansankorkeakoulu oli antanut eväät ponnistaa eteenpäin.

Se mitä tuolta ajalta kaipaen erityisesti, on toivon näköala, toivon perspektiivi. Tarkemmin sanottuna sen ohentuminen, lähes kokonaan katoaminen. Koin itse 70- ja 80 -luvulla, että Suomi, Eurooppa ja maailma menee paljon eteenpäin. Ilmapiiri oli kaiken kaikkiaan optimistinen.

Mutta toivo elää, ja sen pitää elää ja voimistua.

Merkkejä uudesta valosta ja toivosta on olemassa. Yhdysvaltalaiset uuskeynesläiset nobelistit ovat leimanneet ranskalaisen taloustieteilijät Thomas Pikettyn kirjan " Pääoma 2000-luvulla" vuosikymmenen tärkeimmäksi kirjaksi. Piketty esittää perustavanlaatuisia muutoksia talouteen ja tulonjakoon globaalilla tasolla, mm. progressiivista varallisuusveroa. Hän käy kunnianhimoisin, uusin ottein kiinni varallisuuden keskittymiseen. Niissä on paremman tulevaisuuden ajatukset.

Edelleen mieltäni lämmittää, ja toivoa antaa, Bernie Sandersin huokea menestys USA:n demokraattien esivaaleissa - yli 80 prosenttia nuorista äänesti hänen varsin vasemmistolaisten ohjelman puolesta. Pienestä jäi kiinni, etteikö USA johtaisi Trumpin sijaan humanisti ja demokraatti.

Päätän puheeni sydäntäni lähimpinä oleviin aiheisiin: sivistykseen, kulttuuriin ja kirjallisuuden merkityksen ja arvon korostukseen.

Teen sen lainaamalla yhteistyökumppaniani, erityisesti nuorisokirjailijana ansioitunutta Lasse Raustelaa. Toimiessani Lasten ja nuorten kirjallisuusinstituutin varapuheenjohtajana Raustela toimi puheenjohtajana.

*" Olen saanut Sinulta siivet ja tiedon avaimet ja taitojen arkun ja aivot ja sydämen. Ja kyvyt ymmärtää sekä muita että vaikeinta- itseäni. Ja olen saanut Sinulta siniset unet, kymmenentuhatta sinistä unta, tänäänkin.
Kiitos Sinulle, Kirja."*

Antoisaa Työväenkirjallisuuden päivää kaikille!